

Az Oesterreichisch-ungarische Revue. Egy Monarchia-folyóirat magyar szemmel. Az 1886 és 1908 között havonta, nyolcadrés alakban Bécsben megjelenő *Oesterreichisch-ungarische Revue* elődjének tekintette az 1863-tól megjelenő, és az itt tárgyalt folyóirat szerkesztőjének apja által kiadott *Oesterreichische Revue*-t. A folyóirat kiadója a lübecki szültesű Johann Baptist Meyer (1845–1894) volt, halála után A. Mayer-Wyde vette át feladatát. A felelős szerkesztő Franz Grünanger, a 22. kötetből (1887) Eduard Kotek volt. 1903-tól Julius Habermann szerkesztette a lapot és ebben az egyetlen évben Sopronban Gustav Röttignél nyomtatták. Az első kötet végén található „Geistiges Leben in Oesterreich und Ungarn” [Szellemi élet Ausztriában és Magyarországon] címet viselő, s rendszeresen ezen a címen megjelenő rovatban a „Vorwort zu einer Rundschau im Gebiete der Wissenschaft” [Előszó egy tudományos szemléhez] című írás, amely kétséget kizáróan programnak tekintendő. A folyóirattal a kiadó tudományos szemlélet kívánt létrehozni, amelyet nem csak szakmai körökben ismernek, hanem a nagyvárosi közönség is olvashatja, ha a tudomány különböző ágairól (természet-és társadalomtudományok), valamint a művészetről szeretne informálódni. Stílusa valóban tárgyilagos, közérthető volt. Ezen kívül a folyóirat szerkesztői arra törekedtek, hogy a tárgyalt témák a kiegyezés után létrejött dualista államszövetség nemzeti sokszínűségét reprezentálják. „Ausztria-Magyarország ikerállam csak akkor érhet el tartós virágzást, ha sikerül a szerződésben megszabott közös ügyeket szabad és valóban önálló törekvéseken keresztül közös ideális célokká alakítania és megszilárdítania.” Különös hangsúlyt helyeztek Bécsre és Budapestre, mivel „a Habsburg hatalmi terület e két testvér-fővárosa, amelyeknek komoly történelmi feladata, hogy a birodalom különböző népeit közös, kozmopolita kulturára készítse elő és nevelje, melyeknek állandó versengésben folyamatosan tudatában kell lenniük e nagy erkölcsi missziónak.”¹ A *Revue* valóban átfogta a többi nemzetiséget is mint ahogy a „W-R” szignójú előszó végén megfogalmazódik: „Ha nem csak Bécsben és Budapesten, hanem Prágától Triestzig és Zaráig, Nagyszebentől Innsbruckig és Bregenzig a tudományos törekvések kiinduló és gyűjtőpontjain azon jelszavunkkal, hogy a tudomány és annak fejlődése közös ügyünk, megértésre és segítőkészségre találunk, akkor „Revue”-nk a gondolat legnagyobb sikerét megtalálta.”²

A folyóirat egyes tartalmai egységei nem mindig ugyanazt a címet viselték. Jellemző elnevezések voltak pl. „Historisches; Zeitgeschichte und Biographie” [Történelem, kortörténet, életrajz], ebben a részben történelmi, földrajzi tanulmányok, híres emberek életrajzai kaptak helyet. Ez után következett az „Oeffentlicher Unterricht und Erziehungswesen” [Oktatás- és nevelésügy], a harmadik csoportban „Staatswirthschaft” [Közgazdaság] nem csak gazdasági cikkeket hoztak (hanem gyakran külön csoportban) hajózásról, folyamszabályozásról, iparról és kereskedelemről szóló írásokat is. A tudományt általában és a természettudományokat néha külön tárgyalták. Az irodalom- és művészettörténet, a régészet, vagy az országismeret és a néprajz hol kisebb, hol nagyobb egységeket képeztek. A két utolsó csoport mindig „Untere Donauländer und Orient” [Alsódonamenti országok és a Kelet] valamint „Geistiges Leben in Oesterreich und Ungarn” [Szellemi élet Ausztriában és Magyarországon] voltak, az elsőben a Balkán problémáit tárgyalták, a másodikban inkább rövidebb tudósítások, ill. könyvismertetések kaptak helyet. Az előszó szerzője utalt a csoportalakítás nehézségeire: „Nehéz feladat lenne az egyes ismertetésekhez, amelyeket már lelki zemeinkkel látunk, a főcímeket rövid jellemző kifejezésekben megadni, vagy ezeket egy bizonyos rendbe belekényszeríteni.” A tétlenségről, az anyag kimerítő figyelembevételéről és szisztematikus elrendezéséről már előzetesen lemondunk. [...] A kötetlen, ebben vagy abban a füzetben

¹ W-R.: *Vorwort zu einer Rundschau im Gebiete der Wissenschaft.* = *Oesterreichisch-ungarische Revue* (a továbbiakban: Oe-uR) Bd. 1. 1886. 61.

² Uo. 64.

megjelenő vázlatok arról kell, hogy hírt adjanak, hogy revünk részt vesz a Duna-menti birodalom mindkét fővárosának és más helyi csomópontjainak tudományos életében és történéseiben.”³

A kortárs történész, sajtótörténész Ernst Victor Zenker a folyóiratról 1900-ban azt írta, hogy a „legmérvadóbb tényezők” támogatása és pártolása ellenére sikertelen kísérlet volt. Véleménye szerint „Ausztria nem rendelkezett ebben az időben egyetlen nagy folyóirattal sem”, nem volt egyetlen olyan maradandó vállalkozása sem, amely az egész ország szellemi és irodalmi életének közép- és gyűjtőpontjává [...] tudott volna válni.”⁴

A Monarchia népeit (a németnyelvűeket, a cseheket, szlovákokat és szerbeket) többféle szempontból ismertették a *Revue*-ben, ezeknek a témaköröknek a bemutatása- egyébként magában igen érdekes és messzirevezető téma – azonban szétfeszítené jelen munkánk kereteit. Ezért csak a magyar témájú, ill. magyar szerzőtől származó írásokkal kívánunk itt foglalkozni. De természetesen nem fogunk minden magyar vonatkozású írást számba venni, csak kedvelt témákat szeretnénk felvonultatni, tendenciákat bemutatni. A cikkek a legnevesebb kortárs magyar tudósoktól, egyetemi tanároktól, az Akadémia tagjaitól származnak. A társadalomtudományok közül a folyóiratban kétségtelenül a történettudomány van túlsúlyban. A legtöbbet tárgyalt kérdések közé tartoznak mindenekelőtt Magyarország közelmúltjának eseményei, mindenekelőtt a kiegyezés.

Deák Ferenczel a jogász és újságíró Steinbach Gusztáv (1848–1911) három részes cikke foglalkozott. Deák, a liberális politikus, 48-as miniszter, a „haza bölcse”, nagy szerepet játszott a kiegyezés előkészítésében, ő alakította ki a dualista államforma elképzelését, és dolgozta ki annak alkotmányjogi alapjait. Steinbach lépésről lépésre mutatja be az Ausztia és Magyarország közti államjogi kiegyezés létrejöttének folyamatát. A cikk megjelenésekor Deák már tíz éve halott volt.⁵ A kiegyezés folyamatosan foglalkoztatta a folyóirat szerkesztőit, és így valószínűleg az olvasókat is. Erről tanúskodik Apponyi György 1863-as I. Ferenc Józsefhez címzett feliratának újraközlése. Apponyi (1808–1899), 1860 és 1863 között országbíró, az uralkodó figyelmét szerette volna Magyarország önnállóságának visszaadására felhívni.⁶ Schwicker János Henrik (1839–1902) gimnáziumi tanár és a magyar képviselőház tagja is többrészes cikksorozatokban foglalkozott a kiegyezéssel államjogi és gazdasági szempontból.⁷

További témák voltak még a statisztika, a nyelvészet és a néprajz. Keleti Károly, a neves statisztikus, a Magyar statisztikai hivatal első igazgatója a Balkán-félsziget gazdasági viszonyairól írt. A politikai szempontot teljesen figyelmen kívül hagyja, írása a Magyarországtól délre fekvő országok, az anektált Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Románia, Bulgáriának a törökök által elfoglalt vidékeinek gazdasági helyzetére szorítkozik. Megállapítja, hogy mind Franciaország és Anglia, mind Németország is keresnek a Balkán-félszigeten gazdasági kapcsolatokat, és ezért Ausztia-Magyarország konkurensainak tekinthetők. Ezért fontos Magyarország számára a Balkánon lévő országok néprajzi és földrajzi viszonyainak jobb ismerete – állapítja meg.⁸ Hunfalvy Jánostól (1820–1888), a magyar földrajztudomány megteremtőjétől származik egy cikk a magyarországi folyamszabályozásokról, amelynek szükségességét a Duna és a Tisza több árvízi katasztró-

³ Uo.: 63.

⁴ ZENKER, Ernst Victor: *Geschichte der Journalistik in Österreich*. Wien, 1900. 96.

⁵ STEINBACH, Gustav: *Franz Deák*. = Oe-uR Bd. 3. 1886. 257–272, Bd. 4. 1887. 6–37, 129–146.

⁶ *Zur Geschichte des österreichisch-ungarischen Ausgleiches. Eine Denkschrift des Grafen Georg Apponyi aus dem Jahre 1863 an Seine Majestät den Kaiser Franz Joseph I.* = Oe-uR Bd. 6. 1888, 241–258.

⁷ SCHWICKER, Johann Heinrich: *Der österreichisch-ungarische Ausgleich*. = Oe-uR Bd. 20. 1896/97. 151–164, 221–238, 337–352, Bd. 21. 1896/97. 5–19, 77–89, 145–157, 215–231.

⁸ KELETI, Karl: *Die wirtschaftlichen Verhältnisse der Balkanhalbinsel*. = Oe-uR Bd. 1. 1886. 40–44, Bd. 3. 1886. 18–25.

fája után felismerték, és a 19. század 40-es éveitől kezdve el is kezdődött a tényleges munka.⁹ Egy kisebb írásból szerezhetünk tudomást osztrák és magyar állampolgárok bevándorlásáról az Egyesült Államokba az 1887-es évben, valamint arról, hogy Amerika különböző korlátozások bevezetését tervezi a bevándorlók ellen.¹⁰ Szintén statisztikai témájú írás Thirring Gusztáv (1861–1941) professzor, a Statisztikai Hivatal 1906 és 1926 közti igazgatójának „Die Wanderung der Ungarn” [A magyarok vándorlása] című cikke, amelyben a Magyarország különböző részei közti népességmozgásokat, ill. a kivándorlásokat vizsgálja, és azok okait elemzi, és ezzel kapcsolatos statisztikai adatokat tesz közzé.¹¹ Schwickertől kétrészes cikk jelent meg a kor egyik fontos szociológiai problémájáról, a magyarországi parasztszocializmusról. Schwicker a 90-es évek Békés, Csanád és Csongrád megyei első parasztlázadásainak okát a munkahiányban, a parasztek általános helyzetének romlásában látja, akik így aztán a szocialista propaganda iránt fogékonyak lettek.¹²

A nyelvész, történész és néprajzkutató Hunfalvy Pál (1810–1891), János bátyja a magyarországi nyelvészet és a történeti néprajz fejlődéséről tudósított („Linguistische und historisch-ethnographische Studien in Ungarn”). Meggyőzően bebizonyította a finnugor nyelvi rokonságot, és elvetette a dákoromán elméletet.¹³ Fraknói Vilmosnak (1843–1924), a Széchényi Könyvtár igazgatójának tanulmánya Corvin Mátyással foglalkozik.¹⁴ Schwicker két részes tanulmányt közölt a románok eredtettségéről, a dákoromanizmusnak gyökereiről. Úgy találja, hogy ennek az eszmének nincsenek hagyományai a népben, hanem tudós spekuláció eredménye. Eredetét Corvin Mátyás udvari történészénél, az olasz Antonius Bonfininál fedezi fel, aki Mátyás román származását kívánta elegánsabbá tenni azáltal, hogy levezette, a király családja közvetlenül a rómaiaktól ered.¹⁵ Márki Sándor történész (1853–1925) két folytatásban közölt tanulmányában a magyarok honfoglalásával foglalkozott, valamint azzal, milyen népeket találtak a magyarok a birtokba vett területeken, és hogy ment végbe a kereszténység felvétele Szent István alatt.¹⁶ Szintén tőle származik az „Ungarn zur Zeit des ersten Kreuzzuges” [Magyarország az első keresztesháború idején] című tanulmány.¹⁷ A jogász és iparfelügyelő Moldoványi István (1871–1916) a magyar törzsek honfoglalását és a Szent István-i magyar királyság megalapítását ismertette.¹⁸

Visszatérő téma volt a cigányok költészete, ill. hagyományai. A nyelvész és néprajztudós Heinrich Wlislöckitől (1856–1907), aki nemcsak jól ismerte a cigányok nyelvét és hagyományait, hanem együtt vándorolt is velük, több tanulmány is megjelent, így pl. „Die Stellung des Weibes bei den ungarländischen Wanderzigeunern [A nő helyzete a magyarországi vándorcigányoknál]. Bár a tanulmány a matriarchátus különböző formáinak bemutatásával kezdődik, az írás nagyobb

⁹ HUNFALVY, János: *Die Flußregulierungen in Ungarn.* = Oe-uR Bd. 1. 1886. 30–37.

¹⁰ M.: *Ueber die Einwanderung österreichischer und ungarischer Staatsbürger nach den Vereinigten Staaten von Amerika.* = Oe-uR Bd. 5. 1888. 175–176.

¹¹ THIRRING, Gustav: *Der Wanderzug der Ungarn.* = Oe-uR Bd. 16. 1894. 337–350.

¹² SCHWICKER, J[ohann] H[einrich]: *Der Bauernsocialismus in Ungarn.* = Oe-uR Bd. 18. 1893. 263–278, 349–363.

¹³ HUNFALVY, Paul: *Linguistische und historisch-ethnographische Studien in Ungarn.* = Oe-uR Bd. 5. 1888. 25–47, 118–132.

¹⁴ FRAKNÓI, Wilhelm: *Die Anfänge der europäischen Politik des Königs Mathias von Ungarn 1464–1470.* = Oe-uR Bd. 10. 1890/91. S. 65–106.

¹⁵ SCHWICKER, J. H.: *Der Dakoromanismus.* = Oe-uR Bd. 16. 1894. S. 151–164, 221–246.

¹⁶ MÁRKI, Alexander: *Ungarns Millenium.* = Oe-uR Bd. 17. 1894/95. 259–275, 357–370.

¹⁷ MÁRKI, Alexander: *Ungarns Millenium.* = Oe-uR Bd. 17. 1894/95. 259–275, 357–370.

¹⁸ MOLDOVÁNYI, Stephan: *Zur Entstehung der Monarchie in Ungarn.* = Oe-uR Bd. 22. 1897. 145–157, 213–230.

részét nőkről szóló cigány dalok közlése teszi ki, eredeti nyelven és németül.¹⁹ Az etnográfus és irodalomtörténész Herrmann Antal (1851–1926) „Die Geige in der Volksdichtung der Zigeuner Ungarns” [A hegedű a magyarországi cigányok költészetében] című tanulmányában cigány dalokat ismertetett és szövegüket is közölte mind eredeti nyelven, mind német fordításban.²⁰ J. H. Schwicker a cigányok civilizálásának folyamatát ábrázolta, ill. Maria Theresiától kezdve a letelepítésükre tett (néha brutális: pl. gyermekeik elvétele) kísérleteteket és adminisztratív rendeleteket mutatta be.²¹

Pulszky Ferencről (1814–1897) a Nemzeti Múzeum igazgatójától összefoglaló tanulmány jelent meg a magyar művészetről.²² Felvázolta a különböző művészeti ágak (építészet, festészet és szobrászat) magyarországi fejlődését és kiemelte azt, hogy a művészet Magyarországon mindig a nyugateurópai művészet hatása alatt fejlődött. Szintén Pulszky mutatta be az újonnan elkészült Deák-emlékművet, ami a Roosevelttéren ma is látható.²³ Paulay Edétől (1836–1894) átfogó tanulmányt közölt a folyóirat a Magyar Nemzeti Színház fejlődéséről a színház fennállásának ötvenéves jubileuma alkalmából. Véleménye szerint Magyarországon a drámai műfaj nem a lírai és epikai műfajból ered, hanem inkább hirtelen jött létre, átmenet és hagyomány nélkül együtt az ébredő nemzetdattal. Bemutatja a nemzeti dráma fejlődését, a Nemzeti Színház legjelentősebb színészeit, foglalkozik a színház anyagi helyzetével is.²⁴ Riedl Frigyes (1856–1921) irodalomtörténész a kiegyezés magyarországi hatásait vizsgálta. A kiegyezést a legújabb magyar történelem legjelentősebb fordulópontjának tartja, amely megnyitotta a nemzeti önállóság korszakát, nagy fejlődést hozott az iparban, a kereskedelemben, a vidékies Budapest néhány év alatt nagy, csillogó várossá vált. Ezzel szemben – véleménye szerint – az irodalom fejlődése visszaesett, mivel a közönség érdeklődése inkább a politika felé fordult. Sok költő mint pl. Arany visszavonult, mások mint Tompa Mihály vagy Madách meghaltak, Jókai egyre többet foglalkozik a politikával. A tudomány terültén azt a tendenciát látja, hogy inkább azok a tudományágak fejlődnek, amelyek a nemzeti étellel a legszorosabb kapcsolatban vannak, így a történet- és a nyelvtudomány.²⁵

A tanulmányok másik csoportját a magyar témájúak képezik. Így például Hans Schlitter (1859–1884) „Die Stellung der nordamerikanischen Regierung zu den Ereignissen des Jahres 1848 in Oesterreich-Ungarn”²⁶ [Az északamerikai kormány viszonya az 1848-as Ausztria-Magyarországi helyzethez], szintén tőle származik a „Die Regierung der nordamerikanischen Republik und die ungarische Frage im Jahre 1848 und 1849”²⁷ [Az északamerikai köztársaság kormánya és a magyar kérdés 1848-ban és 1849-ben.]. Schlitter, aki fogalmazó volt Bécsben a Hof- und Staatsarchivban, dokumentumok alapján számolt be Kossuth azon próbálkozásairól, hogy az Egyesült Államokat Bécs és a magyar kormány közti közvetítésre kérje fel, amelyek azonban nem jártak

¹⁹ WLISLOCKI, Heinrich: *Die Stellung des Weibes bei den ungarischen Wanderzigeunern.* = Oe-uR Bd. 19. 1896. 91–107.

²⁰ HERRMANN, Anton: *Die Geige in der Volksdichtung der Zigenuer Ungarns.* = Oe-uR Bd. 16. 1894. S. 38–54.

WLISLOCKI, Heinrich: *Die Stellung des Weibes bei den ungarischen Wanderzigeunern.* = Oe-uR Bd. 19. 1896. 91–107.

²¹ SCHWICKER, J. H.: *Die Zigeuner in Ungarn.* = Oe-uR Bd. 23. 1898. 5–17, 77–92.

²² PULSZKY, Franz: *Die Kunst in Ungarn.* = Oe-uR Bd. 3. 1887. 232–242.

²³ PULSZKY, Franz: *Das Deák-Monument.* = Oe-uR Bd. 4. 1887. 1–5.

²⁴ PAULAY, Eduard: *Die Entwicklung des ungarischen Nationaltheaters.* = Oe-uR Bd. 4. 1887. 285–302.

²⁵ RIEDL, Friedrich: *Chronik aus Ungarn.* = Oe-uR Bd. 10. 1890–91. 57–64.

²⁶ SCHLITTER, Hans: *Die Stellung der nordamerikanischen Regierung zu den Ereignissen des Jahres 1848 in Oesterreich-Ungarn.* = Oe-uR Bd. 1. 1886. 5–17.

²⁷ SCHLITTER, Hans: *Die Regierung der nordamerikanischen Republik und die ungarische Frage im Jahre 1848 und 1849.* = Oe-uR Bd. 10. 1890/91. 1–17.

sikerrel. Franz Krones (1835–1902) osztrák történész a szerzője az „Aus der Kuruzzen- und Labanczen-Zeit Ungarns” [Magyarország kuruc- és labanckorából] című írásnak, amely források alapján mutatta be a városok elnyomását az 1670-es Wesselényi-féle összeesküvés után két felvidéki város, Eperjes és Lőcse példáján.²⁸ Májo (?) olasz, bosnyák és magyar népdalokat hasonlított össze egymással és közölte szövegüket németül.²⁹

Magyar szépirodalom is szerepelt a *Revue*-ben. Kiss József versei Neugebauer László (1845–1919) fordításában jelentek meg. Első verse a „Simon Judit” című ballada, ezzel a versével lett 1874-ben egy csapásra ismert. A másik Kiss József-költemény „A nászbokréta”, egy Petőfi stílusában íródott szerelmes vers. Neugebauer egyébként az egyik legismertebb Petőfi fordító volt német nyelvterületen.³⁰ Pongrácz Anna grófnőtől (1849–?) származik a „Rothes Laub” címen megjelent vers.³¹ Négy Petőfi-költemény Robert Braune fordításában látott napvilágot, ezek a következők: „Ifjuság” (Jugend), „Mi foly ott a mezőn...”, „Ablakodból hogyha...” (mindkettő Lied címen) és „A nap” (Die Sonne).³² A kor divatos írójától, Herczeg Ferencről „Steeple Chase” című elbeszélését közölték Wechsler Lajos (1861–1912, újságíró és fordító, a *Neues Pester Journal* munkatársának) átültetésében.³³ Vajda Jánostól a „Gina emléke” ciklusban szereplő „Mikor éj van...” című költeményt Heinrich Wlislöcki fordította. Megjelent ezen kívül még a „Föltámadni, mint a felhő...” „Wahn” címen a „Sirámok” című ciklusból; az „Unendlichkeiten” címen közölt vers eredetét sajnos nem sikerült megtalálnunk.³⁴

RÓZSA MÁRIA

József Attila és a Mondolat. Az „Egy költőre” című, Babits ellen írt versben találkozunk ezzel a bizonytalan értelmű két sorral:

Mit koslat ködgyűrők körül
szárnyaska szamarával

A versnek nem maradt fenn kézírata. Két szövegforrása ismeretes: a *Dönts d a tőkét, ne siránkozz* kötet 22. lapján és a *Kortárs* című folyóirat 1930. április 27-i számában. Az első sor ebben így olvasható:

Mit koslat aggódók körül

Kik azok a „kődgyűrők”, akik körül Babits koslat? Tasi József szerint „...úgy az aggódók, mint a ködgyűrők, vagyis ködlegyűrők, ködeloszlatók az elkötelezett költők, sőt, tágabb értelem-

²⁸ KRONES, Franz: *Aus der Kuruzzen- und Labanczen-Zeit Ungarns.* = Oe-uR Bd. 14. 1894/95. 26–40.

²⁹ MÁJO: *Momentaufnahmen.* = Oe-uR Bd. 14. 1894/95. 206–222.

³⁰ KISS, Joseph: *Frau Judith.* = Oe-uR Bd. 2. 1886. Heft 8. 63; KISS, Joseph: *Der Brautkranz.* = Oe-uR Bd. 2. 1886. Heft 9. 63.

³¹ PONGRÁ CZ, Anna: *Rothes Laub.* = Oe-uR Bd. 10. 1890/91. 290.

³² *Gedichte von Sándor Petőfi.* Österreichisch-ungarische Dichterhalle. = Oe-uR Bd. 14. 1894/95. 433–435.

³³ HERCZEG, Franz: *Steeple Chase.* = Oe-uR Bd. 19. 1896. 65–75, 174–184.

³⁴ *Gedichte von János Vajda.* Österreichisch-Ungarische Dichterhalle. = Oe-uR Bd. 16. 1894. 140–141, Bd. 22. 1897. 130–131.